

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista. Jäljempään (kohdat 1-7) on koottu oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yksittäisten toimistojen sekä sektorien (oikeusapu, talous -ja velkaneuvonta, edunvalvonta) esittämät kommentit. Kannanottoja ei ole käsitelty yhteisesti piirin johtoryhmässä.

Toimenpide 1: Kannatetaan, että syyttäjät osallistuisivat aktiivisemmin esitutkintaan, kuten ilmeisesti Ruotsissa on asian laita. Hankalat ja laajat esitutkinnat, jotka sitten kestävät syytteenharkinnassakin pitkään, ovat haasteellisia myös avustajan ja hänen päämiehensä näkökulmasta. Syyttäjät vaihtuvat useasti moneen otteeseen, ja tulee vaikutelma, että kenelläkään ei ole kokonaiskuvaa esitutkinnan tai syytteenharinnan etenemisestä. Tämä voi helposti johtaa turhiin lisätutkintoihin jopa syytteen nostamisen jälkeenkin, eivätkä tällaiset viivästymiset liene kenenkään intressissä.

Kannatettavana pidetään, että esitutkintaviranomaiset keräävät ja esitutkinta-aineisto tallennetaan sähköiselle alustalle, johon on kulloisenkin käsittelyvaiheen vaatimassa laajuudessa pääsy asianosaisilla, heidän avustajillaan ja syyttäjillä. Tämä lisää yhdenvertaisuutta jutun toimijoiden välillä, kun kaikilla on samanaikaisesti pääsy jutun materiaaleihin (s.17).

Esitutkintakuulustelut tulisi ehdottomasti tallentaa videolle ja tätä materiaalia tulisi hyödyntää asian käsittelyn myöhemmissä vaiheissa. Tätä tukevat monet oikeuspsykologiset tutkimukset ja tällöin asiasta saadaan autenttisin tietoa siinä vaiheessa, kun asiasta voidaan vielä jotakin muistaa. Asioiden kirjaaminen esitutkinta-aineistoon ei anna samaa mahdollisuutta arvioida kertomusten todenmukaisuutta, kuin todelliset mimiikkaan ja kertomistapaan perustuvat livehavainnot (s. 18).

Yksinkertaisen rikosasioiden virtuaalikäräjäoikeuskäsittelyä kannatetaan, s.20 toimenpide 10.

Viron mallin mukainen lyhytmenettely on ”oikeusvaltiossa” ongelmallinen monista syistä, joihin tässä ei voida mennä lähemmin, s.20.

Lautamiesjärjestelmästä luopumista kannatetaan yksimielisesti.

Nuorten asianosaisten rikosprosessiin liittyvät määräajat ovat liian tiukat ja niitä tulee pidentää, s.20.

Hovioikeuteen valittamisen määräaikaa ei tule alentaa 14 päivään. Tämä laskisi valitusten tasoa ja perusteellisuutta. Esitys on myös suhteeton ja näennäinen ottaen huomioon, että hovioikeuden istunnot järjestetään usein vasta 1–2 vuoden päästä valituksesta. Oikeusaputoimistojen jono on usein myös helposti kaksi viikkoa, joka estäisi myös oikeusavun antamisen oikeusavussa. Ehdotus vertautuu Sipilän hallituksen muutokseen, jossa turvapaikka-asioiden valitusaikoja lyhennettiin 21 ja 14 päivään, josta lyhennyksestä 2021 luovuttiin.

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

Kannatetaan vahvaa prosessinjohtoa ja mahdollisuutta rajoittaa puheenvuoroja ja aineistoja, s.29.

Kannatetaan myös, että selvitetään mahdollisuuksia muuttaa oikeuspaikkaa koskevia säännöksiä ja yleisesti pitäisi pystyä jakamaan asioita tasaisemmin eri käräjäoikeuksien ja muidenkin oikeuslaitoksen toimijoiden välillä, s.30.

Sovittelun asiantuntijajäsenen soveltuvuus ei ole lähtökohtaisesti kiinni tutkinnosta vaan henkilön sopivuudesta tehtävään. Sopivuus tulisi selvittää psykologisella testauksella, koska asiantuntijalla on suuri merkitys sovittelujen onnistumiselle.

Rajoitettua oikeutta uusintakäsittelylle perheasioissa tulisi pohtia, esim. vuoden määräaika.

Toimenpide-ehdotus 35: Summaaristen asioiden käsittely ei sovellu talous- ja velkaneuvonnan rooliin. Tulisi tutkia lisää, kuinka päätöksentekoa voitaisiin kehittää tekoälyn avulla. Ks. toimenpidekommentti 38

Toimenpide-ehdotus 38: Päätösvaltaa voisi asiakohtaisesti ja harkitusti siirtää tuomioistuimilta talous- ja velkaneuvonnalle sekä ulosotolle. Halutaan kiinnittää huomiota, että esim. vuonna 2024 vireillä olevista velkajärjestelyasioista käräjäoikeudessa on yli 70 prosenttia ollut riitaisia. Tulisiko käymään niin, että merkittävä määrä asioista siirtyisi toisen viranomaisen ratkaistavaksi ja lisäisi saman asian päätöksentekoa kahdessa viranomaisessa? Tulisi saada aikaan järjestelmä, jolla voitaisiin vähentää riitaisten asioiden määrää heikentämättä ylivelkaantuneiden mahdollisuutta päästä pois velkatilanteesta.

Tulisi tutkia mahdollisuutta nykyisen velkajärjestelyn rinnalle saada kevennetty järjestelykeino. Lähtökohtana voisi olla, että nykyinen järjestelmä olisi tarkoitettu velallisille, joilla on velkaa niin paljon ja/tai maksukykyä niin vähän tai ei lainkaan, että velkamäärä ei tule maksettua kohtuullisessa ajassa.

Kevennetty ulosoton kautta tapahtuva järjestely olisi tarkoitettu velallisille, joilla on velkamäärä kohtuullinen ja maksukykyä niin, että velat voisivat tulla maksetuksi kohtuullisessa ajassa esim. 4 vuodessa eikä velkoja välttämättä leikattaisi, korkoa voitaisiin leikata. Mutta kuukauden maksu olisi velkajärjestelyssä käytettävän maksuvaralaskelman mukainen. Tällöin velalliselle jäävä rahamäärä olisi suurempi ja velallinen olisi motivoituneempi ja velkaantuminen päättyisi kuitenkin kohtuullisessa ajassa. Viimeksi mainittuun järjestelmään olisi kevyemmät kriteerit. Tällä tuettaisiin kevyemmin kansalaisten vapautumista ylivelkatilanteesta eikä sillä olisi velkojille luottotappiota tuottavaa vaikutusta.

Yksi harkittava vaihtoehto voisi olla, että uo-viranomainen voisi tehdä päätöksen velkaneuvonnan esityksestä pysyvästi maksukyvyttömiä ja varattomia velallisten vapauttamista veloista ja/tai viivästysseuraamusten lakkauttamisesta.

Yksi harkittavaa keino/vaihtoehto voisi olla, että velalliselle voitaisiin vahvistaa tulevaan arvioituun maksukykyyn perustuva maksuohjelma. Laskelma perustuisi suurpiirteiseen tulo-/menoarviointiin. Ja suoritettuaan kyseisen velkamäärän, velallinen vapautuisi lopuista veloista eikä maksuaikaa olisi rajattu. Velallisen laiminlyötyä maksuohjelman ratkaisu olisi täytäntöönpanokelpoinen ulosottosäännösten mukaisesti.

Toimenpide 46: Yhdymme toimenpiteessä esitettyyn, että osapuolten tulisi lain nojalla ottaa kantaa sovitteluun haastehakemuksessa ja vastauksessa.

Toimenpide 54: Lasten edustamissääntelyä tulisi kehittää. Nyt lasten asianosaisasema oikeusavun hakemisessa ja tuomioistuinasioissa on usein epäselvä eri asioissa, ja se hankaloittaa myös avustajan määräämisen lapselle. Lasten asianomaisasema ja puheoikeus yksin tai vanhempien rinnalla voi usein olla epäselvä hallinto-oikeudessa käsiteltävissä olevissa asioissa, ja se hankaloittaa myös oikeusavun etuuden kohdentamisen oikein (lapselle/vanhemmalle). Lasten elatusasioissa, oikeusavun myöntämisen lapsen nimeen (ja kanteen laittamisen vireille lapsen nimissä) tulisi ottaa tarkasteluun. Nykylainsäädännön mukaan lähivanhempi ei maksa oikeusavusta mitään

elatusasioissa, mutta hänelle voi tulla huomattavia kuluja, jos on kyse yhteisestä elatus- ja huoltoasiasta. Lähivanhempi voi siis ajaa elatusasiaa käytännössä ilman kuluja ja oikeudenkäyntikuluriskiä, mutta yhteinen elatus- ja huoltoasia voi tulla kalliiksi lähivanhemmalle oikeusavustajan palkkion, ja joissain tilanteissa vastapuolen oikeudenkäyntikulujen, muodossa. Nämä voivat johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin vanhemmille. Vallitsevaan oikeustilan muutokseen tarvitaan muutoksia sekä lainsäädännön asianosaisasetelmaan, että myös oikeusaputoimistojen ja tuomioistuinten käytäntöihin oikeusavun myöntämiselle ja oikeudenkäyntikulujen määräämiselle.

Julkinen oikeusavustaja hoitaa usein kaksoisroolia lasten asioissa, eli toimii edunvalvojan sijaisena ja samalla lapsen oikeusavustajana. Edunvalvojan sijaisuus voi kestää useita vuosia, ja ei ole tarkoituksenmukaista, että julkiselle oikeusavustajalle annetaan tällainen pitkäkestoinen tehtävä, joka määräytyy holhoustoimilain mukaisesti. Edunvalvojan sijaisuudet aiheuttavat jatkuvasti turhaa lisätyötä julkisille oikeusavustajille. Kun julkinen oikeusavustaja siirtyy toisiin tehtäviin, oikeustila on epäselvä sen suhteen, miten tehtävä jatketaan, ja esim. valtakirjojen käyttö on turhan raskasta. Edunvalvontatoimistossa tehtävä on sidottu virkaan, jolloin samankaltaisia ongelmia ei synny, jos tehtävä hoidetaan edunvalvojan toimesta.

Karkeasti ottaen tulisi pyrkiä siihen, että lapsen tulisi vain poikkeustilanteissa olla oikeusavun hakijana/oikeudenkäynnin osapuolena, ja tällöinkin häntä tulisi pääsääntöisesti edustaa edunvalvojan sijainen, joka ei lähtökohtaisesti tulisi olla samaa asiaa ajava julkinen oikeusavustaja.

Toimenpide 64: Kannatetaan digitaalisten oikeudenkäyntien lisäämistä. Oikeusaputoimistoissa puuttuu kuitenkin yllättävän usein vaadittavat laitteet, kuten videoneuvottelulaitteet. Henkilökunnan osaamistaso ei myöskään riitä aina laitteiden käyttämiselle. Näistä syistä oikeusaputoimistoissa puuttuu tahtotila edistää oikeudenkäyntien digitalisaatiota.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

Toimenpiteet sivulla 38 ovat kannatettavia ja erityisesti ensiasteen päätöksenteon siirtäminen tahdon vastaisen huostaanoton arvioinnista moniammatilliselle toimielimelle. Myös mielenterveyslain mukaisten päätösten alistamiselle hallinto-oikeuden arvioitavaksi tulisi miettiä tarkoituksenmukaisempi menetelmä.

Oikeudenkäyntimaksun osamaksuvelvollisuutta tulisi harkita, jos häviää asiansa ja tämä voisi kannustaa harkitsemaan jatkamuutoksenhaun tarpeellisuutta, s. 41. Yleisten tuomioistuinten puolelle ehdotus nähdään vaikeaksi toteuttaa ja hallinnollisesti raskaaksi vahtia. Jatkokäsittelylupajärjestelmä on jo olemassa. Avustajalla ei myöskään ole valituspakkoa käräjäoikeudesta eteenpäin eivätkä julkiset oikeusavustajat valita turhista asioista. Hallinto-oikeuksien puolella ajatus on kuitenkin kannatettava turhien valitusten estämiseksi, koska valittamatta jättäminen ei ole vastaavalla tavalla mahdollista

kuin yleisten tuomioistuinten puolella.

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

Toimenpide 97: Sähköiset hakemukset muodostavat nykyisellään vain pienen osan oikeusapuhakemuksista. Sähköistä asiointia estää pitkälti se, että asiakas ei pysty sähköisessä asiointissa ilmoittamaan kaikki oikeusapuhakemukseen tarvittavat tiedot, oikeusapulain ja oikeusapuasetuksen mukaisesti. Sääntelyä tulisi muuttaa sähköisen asiointin helpottamiseksi. Käyttövaralaskelman laatiminen ja arviointi siitä, kuuluuko asia oikeusapuun, tulisi irrottaa toisistaan. Sähköiseen asiointiin tulisi vahvasti ohjata, ja samassa yhteydessä tulisi vaatia pääsääntöisesti kaikilta asiakkailta vahvaa tunnistamista.

Nykyisellään asiakkailla on jopa liian avoimet kanavat suoraan oikeusapusihteeriin, julkiseen oikeusavustajaan ja toimiston vaihteeseen ja virastopostiin, verrattuna lähes kaikkiin muihin valtion toimijoihin. Sähköisessä asiointissa tulisi saada ilmoitetuksi suurin osa asiakkaan taloudellisesta selvityksestä, asian luonteesta ja saatavilla olevista asiakirjoista. Yhteydenotot puhelimitse, sähköpostitse ja käyntiasiointia jatkettaisiin, mutta ne olisivat enemmän poikkeus kuin pääsääntö. Käyntiasioinnin vähennettyä, tulisi luopua oikeusapulain asettamasta vaatimuksesta siitä, että oikeusapupäätöksen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi tulee tehdä päätöksen tehneelle oikeusaputoimistolle. Vaatimus johtaa turhiin aukiolovaatimuksiin, jotka eivät ole perusteltavissa asiakkaiden tarpeella, mutta johtavat kuormittavaan päivystysvelvollisuuteen. Muutenkin hyvin laajat aukiolovelvollisuudet ovat johtaneet siihen, että perustettaessa valtion yhteistoimintaympäristöjä (ns. YTY-tiloja), yhteistyö ja työnjako sellaisten muiden valtion toimijoiden kanssa, joiden aukiolo on hyvin rajallinen, on osoittautunut haasteelliseksi.

Liikkuvia palvelumalleja ja asiakkaiden lähelle jalkautumista ei lähtökohtaisesti koeta kannatettavaksi ainakaan pääkaupunkiseudulla. Mahdollisesti harkittavissa Lapissa tai muualla, jos on pidemmät asiointietäisyydet eikä sähköisen palvelun mahdollisuuksia. Soveltuu talous- ja velkaneuvonnassa ennakoivaan talous- ja velkaneuvontaan, jossa mallia on myös jo sovellettu.

Ehdotus lainsäädännön muutostarpeiden arvioimiseksi ratkaisupyynnöiden jättämisen määräaikoja ja paikkoja koskien on kannatettava, koska ei aitoa tarvetta pitää jokaista toimipaikkaa auki tätä varten ja sitoo turhaan henkilöstöä.

Toimenpide 98: Oikeusavun asianhallintajärjestelmän (Romeo) tulisi kehittää. Se tulisi monessa tapaa muuttaa käyttäjäystävällisemmäksi, ja asianhallintajärjestelmä ja sähköposti tulisi olla integroitua (samalla näytöllä) siten, että sähköpostitse tulevat viestit liitteineen tulisi saada yhdellä tai kahdella klikkauksella vietyä toimeksiannon alle. Ohjelmat, jotka mahdollistavat asiakirjojen raahaamisen järjestelmään ovat auttaneet, mutta ei riittävästi.

Oikeusrekisterikeskuksen rooli tietojärjestelmien kehittäjänä on jäänyt toimistoilta etäiseksi, ja tulisi kartoittaa yhteistyö ORK:n ja oikeusaputoimistojen välille.

Toimenpide 99: Oikeusavun laskutusta tulisi kehittää ja tehostaa tuntuvasti. Nykyisellään kaikkia tunteja ei saada laitettua eri syistä toimenpiteisiin, ja oikeusapupäätökset eivät välttämättä saada muutettua aina asiakkaan elatuskyvyn mukaiseksi, elatuskyvyn muuttuessa pitkien prosessien aikana. Laskutus varallisuuden perusteella (myös kuolinpesien) on usein turhan hankalaa, ja tulkinnanvaraista. Lisäomavastuuseen voidaan sääntelyn mukaan lisätä toimeksiannosta saatu hyöty, mutta käytännössä tätä mahdollisuutta jätetään usein tekemättä muutoin kuin avioerosoitusten tasingon maksun ja perinnönjaosta saadun hyödyn osalta. Ylipäänsä laskutusta tulisi selkeyttää. Asiakkaat ja tuomioistuimet eivät usein ymmärrä oikeusavun omavastuujärjestelmää, saati sitten lisäomavastuun muodostumista.

Ehdottomasti tulee edistää tarvittavia säädösmuutoksia oikeusavun tulorajojen sekä oikeusapupalkkioiden tason saamiseksi ajan tasalle. Kannatetaan kuitenkin tulorajoja oikeusapuun, mutta näitä tulisi nostaa, jotta keskituloiset saisivat paremmin oikeusapua. Oikeusavussa tulisi olla myös varallisuusrajat, joita nyt ei ole lainkaan, s.52.

Toimenpide 100: Oikeusapua tulisi huomioida vahvemmin sidosryhmäyhteistyössä. Esimerkiksi oikeusavun toimitilaratkaisut on perinteisesti tehty ministeriössä. Oikeusaputoimisto vastaa kuitenkin Suomen Asianajajaliiton valvonnan alaisena siitä, että toimitilaratkaisuissa noudatetaan asianajajien tapaohjeita. Kun ohjaavan tahon (ministeriön) resurssitarjonta ja valvovan tahon (Suomen Asianajajaliiton) vaatimukset eivät aina kohtaa näissä toimitilaratkaisuissa, oikeusaputoimiston tehtävä menee haasteelliseksi. Toinen esimerkki on rahanpesusääntelyn liittyvät vaatimukset. Suomen Asianajajaliitto on ohjeistanut jäseniään vaatimuksista, mutta ohjeistuksessa ei välttämättä huomioida, että oikeusaputoimistoilla ei suureen asiakasmäärän vuoksi ole välttämättä riittäviä resursseja allokoita asiakkaan tuntemiselle tai tunnistautumiseksi. Käytännössä oikeusaputoimistoissa puuttuu mahdollisuus vaatia vahvaa tunnistautumista kaikilta asiakkailtaan.

Toimenpide 102: Julkinen oikeusavustajiin ja oikeusaputoimistoihin kohdistuu kattavaa valvontaa. Valvojina ovat mm. Suomen Asianajajaliitto ja sen Valvontalautakunta, Aluehallintovirasto, Valtiokonttori, laillisuusvalvojat ja käytännössä myös Oikeusministeriö. Valvonta on tarpeen, ja esim. Eduskunnan oikeusasiamies on jopa kehittänyt toimintaamme rakentavalla puuttumisella prosesseihimme. Liian vahva valvonta ilman vastaavanlaisia resursseja, voi kuitenkin johtaa siihen, että julkisen oikeusavustajan oikeusturva voi vaarantua. Tällainen riski johtaa väijäämättä työhyvinvoinnin heikkenemiseen, vaikka riskit ovatkin pienet. Julkiseen oikeusavustajaan voi kohdistua rahallisia sanktioita Aluehallintovirastosta rahanpesusääntelyyn liittyen ja Valvontalautakunnasta avustajan toimiin liittyen. Tuomioistuimet voivat myös poikkeustapauksissa määrätä julkisen oikeusavustajan maksamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Näitä sanktioita pidetään usein teoreettisina, mutta julkisille oikeusavustajille on määrätty rahallisia sanktioita Valvontalautakunnan toimesta, ja ei ole täysin tavatonta, että vastapuolet esittävät, että avustajan tulisi vastata heidän oikeudenkäyntikuluistaan myös henkilökohtaisesti. Virkamiesten oikeusturva lienee tässä suhteessa heikko verrattuna yksityisiin avustajiin, joilla lienee paremmat edellytykset ottaa räätelöidyt vakuutukset riskien hallinnaksi. Julkisen oikeusavustajan oikeusturva tulisi selvittää ja kartoittaa, ja tulisi selkeyttää työnantajan vastuuta suhteessa virkamiehiin, näissä tilanteissa.

Toimenpide 104: Parempi palkkaus toimisi houkuttelevuutta lisäävänä tekijänä. Tämä toimi aikanaan mm. tuomareiden kohdalla (heidän mm. uhattua lakolla).

Kattavat harjoittelumahdollisuudet eri sektoreilla sekä auskultoinnin lisäksi urakiertomahdollisuudet sisartoimijoilla ulosotossa, syyttäjällä, tuomarilla ovat kannatettavia. Kannatetaan erityisesti harjoittelujärjestelmän laajentamista koskemaan muutakin kuin käräjäoikeudessa suoritettavaa auskultointia. Harjoittelun laajentaminen koskemaan erityisesti myös oikeusapua ja syyttäjälaitosta on pidettävä kannatettavana, koska monipuolinen ymmärrys oikeuslaitoksen eri toimijoiden roolista lisää tuomioistuinlaitoksen kyvykkyyttä kehittyä ja parantaa asiakaspalvelua, kun työntekijät ymmärtävät paremmin muiden työnkuvaa. Harjoittelija voisi valita vaikkapa puolen vuoden pätkiä eri instansseissa. Samalla tämä tasaisi työvoimantarjontaa eri toimijoille. Harjoitteluajan palkkaa tulisi nostaa huomattavasti, s.56.

Oikeusneuvojan tehtävä tulisi lisätä ("virallistaa") auskultoinnin ja apulaissyöttäjän tehtävän kaltaisiksi. Parantaisi myös oikeusavun tunnettuutta.

Ehdotuksista oikeusavun kannalta ehkä olennaisin on luoda julkisten oikeusavustajien päivystysjärjestelmä, joka mahdollistaa nykyistä useammin myös vaativien rikosasioiden ohjautumisen oikeusavussa hoidettavaksi. Päivystysjärjestelmä viikonloppuisin toteutuvana järjestelmänä sai kannatusta, mikäli se perustuu vapaaehtoisuuteen ja päivystyksestä saa korvauksen. Päivystyksestä maksettavista korvauksista tulee ottaa mallia tuomioistuimen päivystysjärjestelmästä. Päivystykseen osallistuminen voisi olla oikeusavussa vapaaehtoista: tästä huolimatta vapaaehtoisia riittäisi, koska päivystyksestä maksettavat korvaukset olisivat monelle tervetullut palkanlisä etenkin, kun oikeusavun palkkaus on edelleen jäljessä tuomioistuin- ja syyttäjälaitoksen palkkauksesta, vaikka tähän ei ole perusteita, s.56.

Myös muita sellaisia järjestelyjä tulisi selvittää, joilla mahdollistettaisiin vaativien rikosasioiden ohjautuminen nykyistä useammin oikeusavussa hoidettavaksi (s.56).

Yksityisen avustajien käytön laajentamista ulkoprosessuaalisissa asioissa ei kannateta, sillä se tulisi oikeusapuna valtiolle todella kalliiksi (s. 57).

Oikeusastekohtainen vähimmäismaksu voi olla harkinnanarvoinen turhien oikeudenkäyntien välttämiseksi myös oikeusavussa.

Asiakasnäkökulma jää työryhmän raportissa ohueksi. Toivoisimme, että se olisi nostettu yhdeksi osaksi raporttia ja pohdittu, kuinka talous- ja velkaneuvonnan henkilökohtaisen neuvonnan sisältöä

tulisi kehittää – toki hyödyntäen myös digitalisaatiota. Valitettava tosiasia on, että asiakkaan rooli velkojen järjestelyssä on nykyisellään varsin pieni samaan aikaan kun kansalaisilta odotetaan syystäkin vahvaa osallisuutta. Haasteeksi jää tulevaisuuden toimintakäytäntöjen, automaation ja tietojärjestelmien kehittäminen niin, että ne tukevat asiakkaiden aktiivisuutta, vastuunottamista ja oppimista omassa taloudenhallinnassa sekä neuvonnan vaikuttavuuden lisäämiseksi.

Digitaalinen lähetejärjestelmä ulosottovelallisten ohjaamiseksi talous- ja velkaneuvontaan on kannatettava ja tätä tulisi selvittää, s 58.

Myös oikeusavun digitaalisia alustoja tulisi kehittää siten, että asiakas voi koko ajan seurata asiansa kehittymistä ja myös omaa asiakaslaskutustaan, s. 60.

Toimenpide 97: Esitetään selvitettäväksi mahdollisuutta kehittää järjestelmä, jossa maksuohjelman mukaiset suoritukset kulkisivat automaattisesti ulosottojärjestelmän kautta. Poolien käytölle voi tulla ongelmia esteellisyyksyksymyksissä ja paikallistason tuntemisessa.

Toimenpide 98: Talous- ja velkaneuvonnan liiallinen keskittäminen ja erityisosaamisen vahvistaminen tulisi vähentämään talous- ja velkaneuvojan työn mielekkyyttä ja kiinnostusta alaan.

Toimenpide 100: Kannatettava ehdotus

Toimenpide 106 (ehdotus oikeudenkäyntimaksusta asianosaisen maksettavaksi, jos häviää asian): Yleisten tuomioistuinten puolelle ehdotus nähdään vaikeaksi toteuttaa ja hallinnollisesti raskaaksi vahtia. Jatkokäsittelylupajärjestelmä on jo olemassa. Avustajalla ei myöskään ole valituspakkoa käräjäoikeudesta eteenpäin eivätkä julkiset oikeusavustajat valita turhista asioista. Hallinto-oikeuksien puolella ajatus on kuitenkin kannatettava turhien valitusten estämiseksi, koska valittamatta jättäminen ei ole vastaavalla tavalla mahdollista kuin yleisten tuomioistuinten puolella.

Toimenpide 106 (talous- ja velkaneuvonta): Ulosotto ohjaa jo nyt talous- ja velkaneuvonnan puoleen. Lähetemalli kuulostaa raskaalta, nähdään jopa mahdottomana, joskin automaatio voisi auttaa. Vastaan tulee talous- ja velkaneuvonnan resurssiongelma. Toteuttaminen tulisi todennäköisesti vaatimaan talous- ja velkaneuvonnan resurssien moninkertaista lisäämistä. Tässä on vaarana se, että luodaan jälleen uusi väylä asiakkaaksi tulemiselle. Jo nyt on haasteena, että asiakkaita tulee monesta eri kanavasta. Jotta tämä voisi olla oikea-aikaista ja tarkoituksenmukaista, tulisi ulosoton henkilökunnallakin olla käsitys ja ymmärrys ei pelkästään velallisen tilanteesta vaan perheen kokonaistilanteesta. (Onko työt tilapäisiä, asuminen, puolison työtilanne yms.). Myös sellaiselle velalliselle, jolle ajoitus ei juuri nyt olisi ideaalinen, tulisi pystyä perustelevaan ajoituksen tärkeys ja luoda polku, jotta se olisi myöhemmin mahdollista.

Toimenpide 110: Kannatetaan sähköisten portaalien rakentamista, joissa asiakas pystyy seuraamaan oman asiansa käsittelyn etenemistä, asiakirjoja, laskutusta yms. reaaliaikaisesti. Varmistuttava, että ohjelmat ovat käyttäjä-/asiakaslähtöisiä.

Edunvalvonnan osalta esitämme seuraavaa:

Näemme edunvalvonnan henkilösidonaisuuden haasteena etenkin edunvalvonnan henkilökunnan turvallisuuden näkökulmasta. Anonyymimpi edunvalvonta voisi tuoda merkittäviä tekijöitä työhyvinvoinnin kannalta, kun haastavat asiakastilanteet eivät olisi sidottu yhteen edunvalvojaan / edunvalvontasihteeriin.

Edunvalvonnan erityistehtävien valtakunnallisella keskittämisellä olisi mahdollista saavuttaa henkilökunnan yhä vahvempaa osaamisen keskittämistä ja laadukasta erityistehtävien hoitamista. Keskittäminen toisi päämiehille hyötyjä, koska keskittämisen myötä edunvalvojilla olisi yhä vahvempaa ammattitaitoa juuri edunvalvonnan erityistehtäviin liittyen sekä mahdollisesti aikataulullisesti nopeammat prosessit.

Valtakunnallisilla työjonoilla olisi mahdollista saavuttaa päämiesten näkökulmasta yhä laadukkaampaa edunvalvontaa, kun tehtäviä hoitaisivat henkilöt, jotka ovat erikoistuneet kyseisiin tehtäviin. Esimerkiksi etuuksien hakeminen, alkuselvitykset, kansainväliset asiat olisivat tehtäviä, joissa valtakunnalliset työjonot voisivat tuoda hyötyjä edunvalvonnan tehtäväkenttään. Valtakunnalliset työjonot voisivat myös mahdollistaa päämiesten määrän tasoittamisen valtakunnallisesti. Päämiesmäärät jakautuisivat näin valtakunnallisesti yhdenmukaisemmin ja toimistojen muuttuvat tilanteet olisi mahdollista ottaa huomioon joustavammin.

Etenkin perehdytyksessä valtakunnalliset prosessit ovat kannatettavia. Valtakunnalliset perehdytysprosessit varmistaisivat laadukkaan ja yhdenmukaisen perehdytyksen. Näin toimistojen voimavarat olisi mahdollista keskittää substanssityöhön.

Päämiehen tuntemus on kuitenkin tärkeää asioissa, jotka ovat sellaisia, joihin päämiehen kannan saaminen on olennaista. Myös päämiehen kokonaistilanteen hahmottaminen puoltaa päämiestuntemusta.

Valtakunnallinen varahenkilöpooli / sijaistuspooli on erinomaisen kannatettava tilanne. Näin olisi mahdollista tukea huomattavasti edunvalvonnan toimintaa tilanteissa, joissa sairauspoissaolojen tai muiden syiden vuoksi toimistossa on henkilökuntavajaus. Edunvalvonta-alan suurena haasteena on sijaisten saaminen ja valtakunnallinen ratkaisu olisi erinomaisen kannatettava.

Valtakunnallinen puhelinvaihte olisi myös yksittäinen tekijä, jota olisi syytä pohtia edunvalvonnan tulevaisuutta mietittäessä. Puhelintyö on todella merkityksellinen osa työtämme ja vaihdetyöhön panostaminen olisi siten tärkeää valtakunnallisesti.

Valtakunnallinen tehtävienjako huomioisi myös ne tilanteet paremmin, kun päämies ei puhu äidinkielenään Suomea. Näin päämiesten kielelliset oikeudet olisi turvattu, kun myös sijaistuksien tilanteissa

Edunvalvonnassa tulee ehdottomasti panostaa prosessien automatisointiin sekä kehittää edelleen Edvard-asianhallintajärjestelmää suunnitelmallisesti.

Esihenkilötyön yhä vahvempi tukeminen on tärkeää: edunvalvonta-ala hyötyisi esimerkiksi koulutusohjelmista, joissa esihenkilöiden ammatillista kehittymistä tuettaisiin jatkuvalla oppimisella.

Harjoitteluohjelmat sopisivat edunvalvontaan hienosti. Näin olisi mahdollista perehtyä edunvalvonta-alaan ja pohtia alan sopivuutta.

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

Toimenpide-ehdotus 120: Kehittämisehdotus kannatettava.

Toimenpide-ehdotus 121: Talous- ja velkaneuvonnan resurssit ovat pienet eikä kyseisen palvelun tuottaminen talous- ja velkaneuvonnan järjestämänä olisi tasapuolista tarpeen ollessa suuri. Talousosaamista tulisi sisällyttää enemmän opetussuunnitelmassa jonkin oppiaineen sisälle.

Toimenpide-ehdotus 126: Kannatettavaa, jos/kun kriteerit ovat kunnossa. TVN resurssoinnin pitää olla kunnossa

Toimenpide-ehdotus 144: Menettelyn keventäminen on kannatettavaa, mutta vaatii kehittämistä ainakin maksuvaran arvioinnin osalta. Tulisi pitää huolta siitä, että menettely on edelleen velallista kannustava. Esim. asumiskulut vaihtelevat suuresti eri puolilla Suomea. Rinnalla tulisi tutkia ulosottosäännösten kehittämistä niin, että yksilöllisiä menoja otetaan nykyistä enemmän huomioon. Velkasaldojen päivittämiset, pois jääneet velat, lisäsuoritukset sekä menettelyn hitaus ovat nykytilanteen haittana. Menettelyn hitaus olisi nopeasti ratkaistavissa kehittämällä käräjäoikeuksien prosesseja, sisäistä työnjakoa ja perehdytystä. Esimerkiksi käräjäsihteerit voisivat lähettää vireille

tulleet hakemukset viipymättä velkojien kuultavaksi. Saldopäivän voimassaoloaika voitaisiin muuttaa asetuksella esim. 8 kuukaudeksi.

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

Toimenpide 148: Kannustetaan vahvasti oikeuslaitosharjoitteluun, johon voisi osallistua myös esim. oikeusaputoimistot. Harjoittelijat voisivat esim. valita ykkösvaihtoehdon, jossa suoritetaan 6 kk jakson, ja sitten suoritetaan 6 kk oikeushallinnon määräämässä toimijassa.

Painotetaan tässäkin kohtaa tarvetta perustaa tuomioistuinharjoittelun rinnalle tai ennen kaikkea sijaan oikeuslaitosharjoittelu (sjä, UO, OAEV, Rise, OM). Tämä tekisi harjoittelusta useimmille varsin kiinnostavan vaihtoehdon ja kun harjoittelupaikkoja olisi monia, niin ehkä tämä helpottaisi myös harjoittelusta maksettavan palkkauksen saamista paremmalle tasolle, kun palkkaus jakaantuisi usealle virastolle ja harjoittelujaksot olisivat mahdollisesti lyhyempiä, s. 81.

Toimenpide 149: Palkkauksen osalta on nähtävissä, että julkiset oikeusavustajat ja talous- ja velkaneuvojat lähtevät esim. tuomioistuihin, syyttäjiin tai ulosottoon osittain paremman palkan perässä. Oikeusaputoimistolle syntyy valtavasti haittaa siitä, että käytännössä usein perehdyttämme työntekijöitä useita kuukausia, mutta hedelmät perehdytyksestä korjataan muualla.

Samalla sivulla (s. 81) mainittu myös erittäin oleellinen asia eli luodaan työkalu ja tietopohja oikeuslaitoksen palkkojen vertailua ja kilpailukyvyn arviointia varten. Oikeuslaitoksen eri toimijoiden palkkaus tulisi olla yhdenvertaisempaa. On myös tärkeää, että kaikkiin oikeuslaitoksen virkoihin ja erityisesti tuomioistuihin, syyttäjälaitokseen ja oikeusapuun saadaan myös tulevaisuudessa riittävästi henkilökuntaa, jotta oikeudenhoito sujuu hyvin ja oikeudenkäynnit eivät pitkity liikaa.

Toimenpide 150: Oikeusaputoimistoissa lienee hyvin vähän henkilökuntaa, jotka osaavat muita kieliä kuin suomi/ruotsi/englanti. Käsityksemme mukaan harvassa ovat myös sellaiset, joilla on vahvat siteet toiseen maahan, esim. maahanmuuton seurauksena. Kelpoisuusehtoja tulisi muuttaa siten, että tällaisia henkilöitä saataisiin rekrytoitua oikeusaputoimistoihin. Tässä vaaditaan myös asenne- ja kulttuurimuutos siten, että esim. kielen hallinnon täydellisyydestä tulee voida luopua useissa yhteyksissä, myös oikeushallinnossa.

Viimeisenä, mutta ei vähäpätöisimpänä nostona otamme esille sen, että oikeuslaitoksen nykyisen henkilöstön osaamista tulee vahvistaa lisäämällä kulttuuritietoutta. Erityisesti arabitaustaisen kulttuurien tietoutta tulee lisätä, jotta oikeuslaitoksen henkilökunta pystyy tarjoamaan parempaa asiakaspalvelua, jossa tiedostetaan kulttuurisista eroista johtuvat haasteet ja ymmärretään paremmin niiden taustalla olevia tekijöitä. Kulttuuriantropologista tietoutta tulee lisätä kouluttamalla tältä osin henkilökuntaa ja tähän tähtääviä koulutuksia tulee olla runsaammin tarjolla.

Henkilökuntaa tulisi myös rohkaista tutustamaan lähemmin maahanmuuttajiin, jolloin kulttuurinen tuntemus lisääntyisi aivan eri tavalla.

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

(ei esitettyjä kommentteja)

Liljemark Essi

Etelä-Suomen oikeusapu ja edunvalvonta - Lausuma sisältää kosteen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yksittäisten toimistojen sekä sektorien (oikeusapu, talous -ja velkaneuvonta, edunvalvonta) esittämistä kommentteista. Kannanottoja ei ole käsitelty yhteisesti piirin johtoryhmässä.